

DE-A PUIA-GAIA: NOTE (GEO- ȘI ETNO-) LINGVISTICE

De-a puia-gaia: (geo- and ethno-) Linguistic Notes

In our study, we examined, from a geolinguistic and ethnolinguistic perspective, the ludonym “de-a puia-gaia”, investigated by Emil Petrovici during the surveys for Romanian Linguistic Atlas in the interwar period. To provide an overview of this ludic activity, we gave a brief diachronic presentation of the game, then we followed the descriptions resulting from the main linguistic surveys (Hasdeu, *Atlasul lingvistic român* (ALR) [the *Romanian Linguistic Atlas*], *Noul Atlas lingvistic român* (NALR) [the *New Romanian Linguistic Atlas*]) and the folklore survey coordinated by I. Mușlea. Subsequently, using the *Romanian Linguistic Atlas*, we tracked the geographical distribution of the terms used for the studied ludonym and attempted to analyze each name the informants gave. Finally, we have highlighted the existence of a notable lexical-semantic distinction within Romania: in the south and east, the emphasis is on the kidnapper in the name of the game, according to the Slavic model, while in the north and west, it is on the defender, following the Hungarian model.

Key-words: *children's games, ludonyms, geolinguistics, ethnolinguistics, linguistic questionnaires, linguistic atlas.*

1. Delimitarea cercetării

Jocurile de copii, atât de studiate de către specialiștii etnologi și muzicologi (Mușlea 1972 [1956], Neagu 1967, Comișel 1964 și 1982, Brăiloiu 1967, Medan 1980, Cioban 2006), au suscitat un interes aparte datorită statutului pe care acestea îl dețin în istoria colectivității umane. Reprezentând arhive vii în care sunt păstrate „vestigii ale unei străvechi culturi populare, obiceiuri și credințe părăsite de adulți, forme lexicale și morfologice vechi, nume ale unor personalități istorice” (Comișel 1964, p. 181) și, am adăuga, activități din viața socială, chiar familială, dezvăluind, uneori, nuanțe ale culturii locale (ocupațiile oamenilor și anumite evenimente istorice), jocurile de copii fac obiectul mai multor chestiuni din ancheta lingvistică interbelică întreprinsă de Sever Pop și Emil Petrovici (*Chestionarul ALR I*, *Chestionarul ALR II*).

Conștienți de valoarea jocurilor de copii, în studiul de față ne propunem să continuăm cercetarea (Nasta 2025) privind domeniul ludicului din *Atlasul lingvistic român* (în continuare, ALR), iar jocul asupra căruia dorim să ne îndreptăm atenția apare sub chestiunea 4356. *de-a puia-gaia: puii*, din *Chestionarul ALR II*, elaborat în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Emil Petrovici, dar nu înainte de o contextualizare a acestei activități infantile de însemnătate culturală.

¹ Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca.

2. *De-a puia-gaia*: istoric și variante de joc

În studiile axate pe prezentarea diacronică a jocurilor de copii (Mușlea 1972 [1956], Neagu 1967, Chițimia 1971), Vasile Alecsandri este menționat în treacăt cu celebra sa colecție de poezii populare din 1852, unde, într-o notă la poezia *Plugul*, sunt înșirate câteva ludonime: „jocurile copiilor români sunt diverse; ele se numesc: *de-a mijoarca, de-a brăzdița, de-a puia-gaia, de-a bastonul, de-a halea-malea, de-a sâta cumetrei, de-a boul, de-a balanea, de-a dracul, de-a baba-oarba, de-a țâncușa, de-a ineluș-învârtecuș*. Ei se mai joacă și în *dupi, în țarc, cu mingea sau cu zmeii*” (Alecsandri 1908 [1852], p. 244). Scurta precizare a poetului îl determină pe I. Mușlea să afirme că „el [Vasile Alecsandri] nu s-a obosit să le treacă nici măcar din amintire, ci le-a luat de-a gata, în aproape aceeași formă de la Stamati” (Mușlea 1972 [1956], p. 413). În aceste condiții, prima semnalare a jocului *de-a puia-gaia* ar fi în lucrarea *Pepelea sau tradițiuni năciunale românești* (Stamati 1851, p. 6). Totuși, în vasta sa operă dramatică, Vasile Alecsandri a pus în replicile personajelor sale diferite ludonime, rememorând astfel jocurile copilăriei. Așadar, se pare că prima atestare a ludonimului *de-a puia-gaia* este în 1844, în comedia într-un act *Creditorii* (Alecsandri 1979, p. 83), urmată de *Iașii în carnaval* (1845) (Alecsandri 1979, p. 131), *Piatra din casă* (1847) (Alecsandri 1977, p. 302), *Chirița în Iași* (1850) (Alecsandri 1977, p. 393), toate fiind jucate, în premieră, pe scena ieșeană.

Deși referințele privitoare la vechimea acestei activități copilărești sunt modeste, Dem. Constantinescu fiind de părere că *de-a puia-gaia* reprezintă o rămășiță a unui dans ritualic grecesc, descris de Homer în *Iliada* (XVIII, v. 595–605) (Constantinescu 1895, p. 271), răspândirea pe întregul teritoriu românesc este o certitudine, iar între cei care l-au descris se numără: A. Lambrior (1976 [1875], pp. 180–181), P. Ispirescu (1971 [1885], pp. 432–433), G. Dem. Teodorescu (1885, p. 198), G. Pitiș (1888, p. 232), T. Pamfile (1906, pp. 304–305), E. Niculiță-Voronca (1912, p. 152), G. Precup (1925, pp. 64–65), Gh. Tazlăuanu (1943, pp. 43–45) ș.a. La acești culegători de folclor, denumirea jocului poate să difere, astfel că, pe lângă *de-a puia-gaia*, apar și ludonimele *de-a baba-gaia, de-a cloața, de-a clonța, de-a cloșca cu puii și de-a trei colăcei*. De asemenea, detaliile se deosebesc de la un autor la altul, unii având descrieri complexe și stilizate, oferind chiar mai multe variante ale versurilor care însoțesc jocul, alții rezumându-se la indicarea regulilor de bază care constau în prezentarea participanților și a tehnicii. În linii mari, schema jocului, existentă în toate descrierile, este următoarea: jucătorii se împart în două echipe, una reprezentată de *cloșcă*, însoțită de mai mulți pui înșiruiți, ținându-se de mijloc în spatele acesteia, iar alta, de *gaie*, care trebuie să prindă câte un pui din tabăra adversă. În esență, jocul este o mică piesă de teatru în care se imită o secvență din viața gospodărească a țăranului cu animale de curte, o scenetă cu replici versificate sau nu, unde „întriga e tot lupta între un element bun, apărător al celor slabi (cloșca cu pui), și unul rău, răpitor și distrugător al celor slabi” (Constantinescu 1895, p. 271).

Pentru a observa evoluția acestui joc, vom avea în vedere descrierea lui în materialele obținute în urma celor trei anchete lingvistice instituționalizate, extinse pe o perioadă de aproximativ 80 de ani: Hasdeu, ALR și NALR (*Noul Atlas lingvistic român*). Întrucât ancheta ALR s-a desfășurat concomitent cu ancheta folclorică indirectă coordonată de I. Mușlea, considerăm oportun ca, pentru dezambiguizarea ludonimului cercetat, să utilizăm și materialul obținut de către întemeietorul Arhivei de Folclor din Cluj-Napoca. În ceea ce privește ancheta NALR, precizăm că, deși nu există nicio întrebare care să vizeze propriu-zis jocurile de copii (cf. *Chestionarul*

NALR), descrieri ale acestora au fost consemnate în textele dialectale, anexe ale atlaselor regionale, de aceea vom face referire la ele pentru a oferi o perspectivă cât mai amplă asupra chestiunii în discuție.

2.1. Ancheta Hasdeu

În materialul adunat de B. P. Hasdeu, jocul *de-a puia-gaia* se bucură de o diversitate terminologică, fiind numit și *cioara*, *cioara cu puișorii*, *cloșca*, *cloșca cu gaia*, *cloșca cu puii*, *cloșca, puii și hultanul*, *cloșca și uliul*, *cloța*, *cloța cu pui*, *gaia* (sau *caia*), *gaia fură ouăle*, *baba-gaia*, *mama-gaia*, *moașa-gaia*, *trei colăcei*, *uliul mare*, *uliul și găina*, *uliul și cloșca*, *urliganul* (Mușlea, Bîrlea 2010, pp. 584–585). Între anii 1884 și 1885, Hasdeu primește cinci versiuni ale jocului, sub diferite denumiri, după cum urmează:

a. *Cloșca cu pui*

Textul este cules de învățătorul Nicolau Trâmbițoniu din comuna Grădiștea, Banat (în prezent, comuna Grădiștea de Sus, jud. Hunedoara), cu explicația suplimentară că „și așa toți puii zic pe rând, arătându-și picioarele: «asta-i!». [Uliul răspunde] «Ba!», până ajunge la ultimul, la care zice: «asta». Și uliul vrea să prindă puii și-i prinde pe toți până ajunge la cloca, [cu] care se ia la fugă” (Hasdeu 2002/II, p. 214).

„(Uliul stă pitit pe jos. Cloca-l întreabă): – Ce sepi? / – Mococi. / – Cu ce sepi? / – Cu o sapă rea, rea. / – Cu ce-i fierbi? / – Cu o căldărușă nouă. / – Cu ce-i mesteci? / – Cu o lingură rea, rea. / – Cu ce-i prăjești? / – Cu un pui a meu / Cu unu a tău. / – Vezi că eu nu ți l-oi da. / – Vezi că eu l-oi lua. (De mai multe ori)” (Hasdeu 2002/I, p. 456).

b. *De-a puia-gaia*

b.1. Textul este cules din localitatea Măstăcani, pls. Prutului, jud. Covurlui (în prezent, Galați), de învățătorul D. Alboteanu, care nu oferă informații adiacente (Hasdeu 2002/II, p. 220).

„ – Puia-gaia / Cu țigaia / Ce scurmi aicea? / – Am dat o părăluță / Ș-am cumpărat o ulcicuță. / – Dar ce să faci cu ulcicuța? / – Să tai un pui de-a meu / Și unu de-a tău. / – Ce torci? / – Torc fuior / Să fac izmene popii / Și cămeșe *preutesei*” (Hasdeu 2002/I, p. 466).

b.2. Textul este cules în localitatea Gura Bistricioarei, pls. Piatra-Muntele, jud. Neamț, de învățătorul P. Cădere, precizând și regulile jocului: „se pune un băiet care-i mai iute jos la pământ și care se face uliu, iar ceilalți se fac cloșca cu puii. Ținându-se de mână, se începe a se învărti împrejurul celui de jos care sapă cu un băț în pământ și zice [textul reprodus mai jos]. Cloșca întinde pe rând ambele picioare și tot asemenea fac și puii și tot întreabă pe uliu: «Aista-i?». El răspunde: «Nu!». «Aista-i?» «Nu!» Până ajunge la piciorul al doilea al puiului din urmă, și atunci se răpede și-l apucă de picior și zice că «Aista-i!». Și dacă îl poate prinde, atunci iese din rând. Atunci uliul se scoală în picioare și începe a umbla ca să mănânce pui, dar cloșca nu-l lasă. El se face a se duce departe și zice din gură: «Eu mă duc la târg.» Cloșca: «Eu merg după tine.» [Uliul zice] «Eu mă duc la Piatra.» [Cloșca] «Eu merg după tine» (Hasdeu 2002/II, p. 220).

„Cloșca: – De trii ori cu puii mei / Că de uliu nu mă tem. / Ce faci, moșule, aici? / Uliu: – Fac o groapă. / *Iarăși cloșca se învărte și zice*: – De trii ori [cu puii mei / Că de uliu nu mă tem.] / Ce să faci cu groapa? / Uliul: Să fac foc. / Cloșca: – De trii ori [cu puii mei / Că de uliu nu mă tem.] / Ce să faci cu focul? / Uliul: – Să pun o

căldare. / Cloșca: – De trii ori [cu puii mei / Că de uliu nu mă tem.] / Ce să faci cu căldarea? / Uliul: Să fierb un pui de-a tău.” (Hasdeu 2002/I, p. 466)

c. Trei colăcei

c.1. Textul este cules în localitatea Movileni, pls. Nicorești, jud. Tecuci (în prezent, Galați), de preotul I. I. Călugăreanu, fără explicații suplimentare (Hasdeu 2002/II, p. 221).

„Trei, trei colăcei, / M-au trimis mama Gaia, / Să-ți dau lapte cu tigaia” (Hasdeu 2002/I, p. 467).

c.2. Textul este cules în localitatea Gârbovi, Ialomița, de învățătorul Michail Rădulescu (Hasdeu 2002/II, p. 221).

„Trei, trei colaci, / Pân' o veni Mama Gaia / Cu tigaia” (Hasdeu 2002/I, p. 467).

2.2. Ancheta ALR

Întrucât întrebarea adresată informatorilor este de tip onomasiologic, vizând noțiunea, nu definirea ei, E. Petrovici obține o varietate de termeni (a se vedea *infra*, 3.). În ciuda bogăției lexicale, scenariile jocului apar sporadic, explicațiile, lacunare, iar versurile, puține, însă pot fi identificate cinci versiuni², adunate în perioada 1930-1937:

a. Mama-gaia

Florica Zugravu, o elevă de 13 ani din Furcenii Vechi (pct. 605), comuna Cosmești, Galați (Petrovici 1988: 253), prezintă jocul astfel:

„Cloșca întreabă, iar gaia, care râcăie în pământ, răspunde: «– Mamă-gaie, ce faci aici? / Fac focul. / – Da cu focul ce să faci? / – Să-nfierbânt apă. / – Da cu apa ce să faci? / – Fierb un pui de-al tău și unul de-al meu». După aceste cuvinte, gaia pleacă la biserică, iar copiii (puii) îi strică focul; ea se întoarce și îi prinde” (ALR II. s.n. V, h. 1297).

b. [De-a mama/cloșca și uliul/De-a mama și baba]³

Informatorul din Gura Sărății (pct. 728), comuna Merei, Buzău, nu cunoaște numele jocului, însă un informator ocazional dă următoarele indicații:

„Cloșca întreabă: «– Ce faci, mătușică? / – Fierb apă să fierb un pui de-al tău și unul de-al meu. / – Mi-i că n-oi putea! / – Ia să vezi că pot! / – Sâc, că mama-i vrednică și uliul, puturos!»

Când baba prinde puii, zice «sâc, că ți i-a prins!»” (ALR II. s.n. V, h. 1297 și 1299).

c. De-a gaia

Stana Stancu Pătrașcu, informatoarea de 50 de ani din Ghimpați (pct. 928), Ilfov (Petrovici 1988: 346), oferă următoarele replici:

„Cloșca zice: «– Trei, trei, colăcei, / – Ce faci, babo, acolo? / – Fac, maică, mămăligă.»

După ce face mămăligă, se scoală, spune: «O să-ți iau un puișor». Prinde un copil și zice: «Te lau cu căcat de câine»” (ALR II. s.n. V, h. 1297).

d. De-a cioară-gal/de-a cloța cu puii

² Textele preluate din legenda hărții 1297 (ALR II. s.n. V) sunt literarizate.

³ Ludonim refăcut după descrierea din legenda hărții 1297 și răspunsurile din hărțile 1298 și 1299 (ALR II. s.n. V).

În ALR II. s.n. V, h. 1297, informatorul Efrem Panta, din Pecica (pct. 53), Arad, numește jocul *de-a cioară-ga*, iar Florița Dragoș, în vârstă de 47 de ani, îl numește *de-a cloța cu puii* și reproduce dialogul dintre uliu și cloță:

„Huliu zice: – Am vint să-ți mânc puii. / Cloța zice: – Ț-scot ochii. / – Ba-ți mânc puii. / – Ba-ți scot ochii.

Până-i prinde un pui.” (ALRT II, p. 40).

e. *De-a mama-gaia*

Sultana Gheorghe Nicoară, localnică din Piua Petrii (pct. 705), com. Giurgeni, Ialomița, redă următorul scenariu:

„[Gaia zice:] Nică ți-oi mânca un pușor. / Și mă-sa puilor [zice]: / Nică ți-oi scoate un ochișor. / Ei se-nvârtește-așa și zice: / Trei, trei colăcei, / Trei, trei colăcei, / Mama gaia, / Cât copaia.

Și iar se repede gaia și-i fură pușorul, câte unu, câte unu, până-i fură pe toți” (ALRT II, p. 235–236).

2.3. Ancheta Mușlea

Răspunsurile obținute de I. Mușlea în perioada 1932–1939, în urma anchetei prin corespondenți, corelate cu materialul lingvistic adunat de E. Petrovici, ne ajută să completăm tabloul descriptiv al jocului *de-a puia-gaia*. Deși nu au fost înregistrați prea mulți termeni pentru această activitate ludică (*nagățul*, *(de-a) cloșca cu puii*, *de trei ori cu puii mării*, *de-a cloșca cu puii și gaia*, *de-a gaia*), textele respondenților sunt coerente și detaliate, ceea ce ne oferă posibilitatea să refacem atmosfera ludică a vremii.

a. *Nagățu*

Materialul etnografic este cules în comuna Hodorăuți, jud. Hotin (în prezent, sat din raionul Ocnîța, Republica Moldova), de către învățătorul Anatolie Melnic, în 1932.

„*Nagățu*: Joacă numai fetele. I se zice *cloșca cu pui*. Un cap conducător are din urma lui inși (5–10–15), prinși pe sub brâu, adversar[ul] are numai un jucător care se mai numește și *uliu*. Acesta caută să-i mănânce un pui, după care nereușită se schimbă cloșca” (Mușlea 2015, p. 44).

b. *(De-a) cloșca cu puii*

b.1. Materialul este cules în comuna Moișa-Boroaia (în prezent, Moișa fiind sat din comuna Boroaia, Suceava) de către Afia Apetroaei, în 1934.

„Una îi cloșcă, alta uli, iar restul pui. Puii se țin toți lanț de cloșcă și fac un singur rând. Uliul tot vrea să ieie câte un pui și se repede mai ales la cial din coadă. Cloșca îi păzește, ținându-se după uli, iar puii toți se feresc în partea cealaltă. Cum se țin lanț, e cam greu să se ferească repede, se mai împiedică, cad, și atunci îi prinde uliu. Atunci îi mare rușine pentru cloșcă. La jocul ăsta îi tare mult răs și gălăgie” (Mușlea 2017, p. 230).

b.2. Textul este cules de învățătorul Petre Lenghel-Izanu în localitatea Bârsana, Maramureș, în anul 1932.

„După ce s-au strâns mai mulți prunci, se prind toți, unii de alții, în formă de lanț. Cel din frunte este Cloșca și ceilalți sunt puii. Unul dintre prunci se alege de Uliu, care se așază în fața Cloștei. Înainte de a se începe jocul, urmează următoarea convorbire între: Cloșcă și Uliu. Cloșca întreabă pe uliu, care face o groapă în pământ: – Ce faci acolo? / – Foc! / – Ce-i pune la foc? / – Oncrop! (apă fierbinte). / – Ce-i pune

în *oncrops*? / – Un pui de al tău și unul de al meu! / La aceste vorbe, Cloșca zice: – Aceea n-a fi, că eu ți-o scoate ochii! / Iar Uliul răspunde: – Eu ți-o mănca puii.

După acestea, se bate Uliul cu Cloșca, Uliul tot învărtindu-se pe lângă pui și furând dintre ei, pe care poate. După ce au furat toți puii, Cloșca îi cheamă iarăși la ea” (Mușlea 2019, pp. 659–660).

b.3. Materialul este cules în Valea Copcii, Mehedinți, de către învățătorul Iosif N. Dumitrescu-Bistrița, în 1932.

„Se aleg, după învoială, doi copii sau două fete, după cum jocul este de copii sau fete. Unul să fie cloșcă, celălalt: herete. Toți ceilalți sunt pui și se prind unul de altul de cloșcă. Heretele șade jos și scobește cu un băț în pământ. Cloșca îl întreabă: – Ce faci, maică, aci? / – Un cocolaș de mămăligă, muică! / – Cu ce-l gătești? / – C-un pui de la mine și cu unul de la tine! / – Păi ți-am mai dat unul! / – L-am pus pe poliță / Și l-a mâncat o arsătă de mătă. / L-am pus pe corlată / Și l-a mâncat o hără de fată. / L-am pus pe coș / Și l-a mâncat o hără de cocoș.

În acest timp puii zic: «Hârrrr! / Nu-i cotui de pui. / Hârrrr! / Nu-i cotui de pui». Și fac o larmă mare. Heretele se scoală de jos și se face că pleacă, zicând: – Eu mă duc la Turn (Turnu-Severin). Cloșca: – Eu vin după tine. Apoi începe convorbire între ei doi: – Ni, că-ți iau un pușor! / – Ni, că-ți scot un ochișor! / – Ni, că-ți iau un pușor! / – Ni, că-ți scot un pușor! / – Mai frumoși răurii mei! (și făcută cu mâna pe piept în jos) / Ba-s mai frumoși ai mei.

Puii mereu strigă: – Nu-i cotui de pui, / Nu-i cotui de pui. / Heretele se repede la pui și pe care îl prinde îl mănâncă. Heretele spune celui mâncat: – Du-te la maică-ta pe rogojină (în sat), că are să-ți dea o b[eșină]. (Se joacă în toate satele învecinate și în satul Valea Copcii, Mehedinți)” (Mușlea 2022, p. 88–90).

c. De trei ori cu puii mamei

Descrierea jocului îi aparține corespondentei din Poiana Stampei (Suceava), Felicia Sandu, elevă în clasa a II-a a Școlii Normale de Fete din Cluj, textul fiind datat cu anul 1939.

„Se așază un băiat jos și scormonește în pământ. Cloșca, care stă în frunte, întreabă moșul (așa se numește): / – De 3 ori cu puii mamei, ce faci, moșule, aici? / Moșul: – Fac cuptor. / Cloșca: – De 3 ori cu puii mamei, ce faci cu cuptorul? / Moșul: – Foc. / Cloșca: – De 3 ori cu puii mamei, ce faci cu focul? / Moșul, care este uliul, se scoală de jos și răspunde: / – Vreau să prind un pui de-al tău și să-l mănânc. / Uliul se repezește asupra cloștii ca să-i prindă puii, care sunt prinși unul de altul de cloșcă. Uliul zice: – Eu (ț-oi) ți-o mănca puii. / Cloșca: – Eu ți-o scoate ochii. / Uliul fuge și se bate până prinde toți puii. La urmă, prinde și cloșca, și-i dă în cap, ca și cum ar vrea s-o omoare” (Mușlea 2017, p. 189).

d. Cloșca cu pui și gaia

Materialul este cules în Cojmănești, Mehedinți (în prezent, în jud. Gorj), de către învățătorul Dem. Păsărescu, în 1932.

„Cloșca cu pui și gaia se joacă mai mult de fete mai mici, cari își aleg una din ele, mai mare, Cloșcă – și alta, Uli. De spatele cloștei se prind puii, celelalte fetițe. Jocul se începe în felul următor: Vine uliul către cloșcă și întrebând: – Nu văzuși niște oi ale mele? Iar cloșca, arătând într-o parte, zice: – Ba le văzui! O luară pe aici, încolo! Atunci, Uliul o ia fuga înapoi, repezindu-se la puii clocii, răpind vrun pui sau nu. Se luptă însă, pe cât poate, să ia toți puii” (Mușlea 2022, p. 23–24).

e. De-a gaia

Materialul este cules în Păușești-Otăsău, Vâlcea, de către învățătorul G. G. Fierăscu, în 1934.

„Se alege o cloță și o uligaie. Cloța are în spatele ei mai mulți pui, prinși unul de altul de haină sau de cingătoare. Uligaia zice: – Dă-mi un pui! Cloța răspunde: – Scoate-ți un ochiu! Puii strigă: – Să dai și-o mie de lei / Și pe mine nu mă iei!

În acest timp acesta, gaia face diferite încercări să fure un pui, dar cloța e după el și nu-l lasă. Dacă reușește și smulge din grămadă vreunul, acesta stă de o parte până îi ia toți puii ori până cloța îl prinde și, cu ajutorul puilor, îl pun jos” (Mușlea 2022, p. 272–273).

2.4. Ancheta NALR

În Chestionarul NALR nu este prevăzută nicio chestiune din sfera jocurilor infantile, însă domeniul nu lipsește din volumele de texte dialectale. Dintre culegerile însoțitoare ale atlaselor regionale, jocul *cloța cu puii* apare doar în *Texte dialectale. Oltenia*, descrierea aparținându-i unui copil de 11 ani, Gica Cărciumaru, din localitatea Seaca de Pădure (pct. 969), Dolj⁴:

„Stă o fată jos și ia un lemn, începe să tragă-n țărână. Și altă fată stă-n picioare și un șir de fete după ea. Și-ncepe să o luăm... Cloța, prima fată, face: «clon, clon, clon», și ailați fac «piu, piu, piu». Și întreabă cloța: – Ce faci, mam-aicea? / – Mămăligă, muică. / – Și cu ce-o mănânci? / – C-un pui de la tine și c-unu de la mine. / – Parcă Ț-am mai dat unu! / – L-am pus pe corlată și mi l-a mâncat o mireasă. / – Parcă Ț-am mai dat unu! / – L-am pus... pe... șopru și l-a mâncat... cocoșu. / Pe urmă se scoală sus fata aia și se scutură. / Și-o întreabă cloța: / – Ce pierduși, mamă? / – Un ac, mamă, un ac c-un fir roșu. / – Pă, caută pe sub pat, pe masă... / Se duce fata aia, se face că caută și spune: / – Nu este. / Și-ncepe să dea fiecare fată cu picioru: – O fi asta? / – Nu e! / – O fi asta? / Nu e. / Și, când colo, acu este la ultima fată la picior. Și când o vedem începe să sară să zică c-o prinde. Și n-o prinde, îi ține fata aia, și când o prinde, o dă laoparte, iar o prinde pe altă fată” (TDO 1967, pp. 307–208).

Dincolo de asemănările evidente, personaje antitetice (cloșca și puii vs gaia/uliul), schema de luptă, de prindere/apărare a puilor, și jocul de rol impregnat cu replici memorabile, e interesant de văzut diferențele care nu reprezintă neapărat rodul imaginației participanților, ci, mai degrabă, adaptarea jocului la etosul local, astfel că, pe lângă activitățile gospodărești pe care copiii le copiază (*torc, sapă, fierb, cumpără, fac foc/mămăligă* etc.) se întrevăd preocupările socioculturale (uliul merge *la târg, la Piatra, la Turnu*, iar gaia, *la biserică*) și raporturile sociolingvistice specifice zonei (a se vedea modul de adresare: *Ce faci, mătușică?*, *Ce faci, maică?*, *Ce faci, mam-aicea?* – acte de vorbire care denotă respectul; respectiv *Ce faci, babo?* – expresie cu o componentă ilocuționară ironică, marcând disprețul).

3. De-a puia-gaia: Distribuția spațială a termenilor

Pe baza materialului obținut de E. Petrovici la întrebarea indirectă [4356]: *Cum îi ziceți jocului în care un copil aleargă să prindă pe copiii așezați în șir, în spatele unuia care îi apără?*, au fost realizate două hărți lingvistice: harta analitică 1297 (ALR II s.n. V), unde sunt transcrise fonetic toate răspunsurile, și harta interpretativă 1097 (ALRM II s.n. III), în care sunt evidențiate, prin cercuri colorate, (micro)ariile existente.

⁴ Redăm textul în transcriere literarizată.

La nivel lexical, pentru chestiunea pe care o documentăm, *de-a puia gaia*, din 46 de răspunsuri, se deosebesc 21 de termeni, fără să includem aici variantele lexicale (*cloșcă*, *cloță*, *clocă*, respectiv *gaia*, *caia*) sau diferențele gramaticale (singular vs plural, articulat vs nearticulat, prezența vs absența unor prepoziții), care ar spori numărul lor.

Cel mai frecvent ludonim, cu 8 ocurențe, este *de-a cloșca cu puii* (și variantele: *cloța cu puii*, *clocă cu puii*), formând o microarie de 4 puncte în nordul României, celelalte fiind răspândite în Crișana, Banat, Transilvania și nordul Olteniei.

Termenul *de-a gaia*, cu 6 ocurențe, formează o microarie de 5 puncte, în Oltenia și Muntenia, o apariție a acestuia înregistrându-se și în Sălaj.

O altă microarie, existentă în jumătatea nordică a Moldovei, este reprezentată de ludonimul, cu 4 ocurențe, *de-a puia-gaia* (și varianta *de-a puia-caia*), iar în sudul Moldovei, depresiunea Brașovului, estul Munteniei și sudul Dobrogei, termenul notat în 4 puncte este *de-a mama-gaia*.

De-a uliul (și varianta *de-a úleul*) are tot 4 ocurențe, înregistrate disparat în Banat, Oltenia, Muntenia și Moldova.

În sud-vestul Transilvaniei și în Maramureș, există 3 atestări ale termenului *de-a lupii cu oile* (și variantele *de-a lupu-n oi*, *la lupul cu oaia*).

De-a cloșca (și varianta *de-a cloța*) are două apariții în Moldova și Banat.

Toate celelalte 14 ludonime au câte o ocurență, fiind răspândite pe toată suprafața României: *de-a bălaurele*, *de-a buțile*, *de-a cioara*, *de-a coară-ga*, *de-a clocă cu uliu*, *de-a gaia și puii ei*, *liocă* (să ne liocăim)⁵, *de-a mama cu uliul*, *de-a oaia cu ursul*, *puii mamei*, *de-a uliul cu cloșca*, *de-a uliul cu gaia*, *de-a uliul cu găina*.

La aceste răspunsuri, se adaugă cele înregistrate în afara granițelor țării, după cum urmează: *de-a puia-gaia/de-a puia-caia* (646. Borceag, 478. Căușanii Vechi (în prezent, Căușeni), 405. Trebisăuți), *de-a cloșca cu puii* (478. Căușanii Vechi și 463. Onițcani) – Republica Moldova; *de-a mama-gaia* (958. Turtucaia); *de-a puii și cu arățul* (858. Sveti Petar) – Bulgaria; *de-a hultanul și găștele* (666. Tuzla) – Ucraina (ALR II, Material inedit).

La istroromâni, aromâni și meglenoromâni nu s-a consemnat niciun răspuns, însă acest lucru nu înseamnă că jocul nu există. Dimpotrivă, la sfârșitul secolului al XIX-lea, P. Papahagi, preocupat de jocurile copilărești ale aromânilor, descrie inclusiv *cu v'iraclu* ('cu uliul'), corespondentul jocului *de-a puia-gaia*, cu un scenariu foarte apropiat de cel existent la dacoromâni (Papahagi 1900, p. 117–118).

Deși varietatea terminologică este foarte mare, identificându-se doar microarii, răspunsuri disparate sau unicate, făcând abstracție de simboluri și luând în considerare doar culorile din harta interpretativă, se conturează două arii mari, în funcție de centrul nominal identificat în răspuns (*gaia*, respectiv *cloșca*), care separă România în două: *gaia* – în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, respectiv *cloșca* (*cloța*, *clocă*) – în Banat, Maramureș, nordul Crișanei și Transilvania.

4. *De-a puia-gaia*: forme și semnificații

Răspunsurile cartografiate în h. 1097 (ALRM II s.n. III) pot fi clasificate morfologic în patru categorii: a) substantive simple, b) substantive compuse, c) substantive cu determinant, d) substantive în structură asociativă.

⁵ Termenul este consemnat doar în harta analitică.

4.1. Ludonimele formate din substantive simple (*de-a bălaurele, de-a buțile, de-a cioara, de-a cloșcal/de-a cloța, de-a gaia, liocă, de-a puișorul/de-a puișorii, de-a uliul/de-a uleul*) sunt articulate enclitic și însoțite de prepoziția compusă *de-a*, mai puțin substantivul *liocă*. Cu trei excepții (*bălaurele, buțile* și *liocă*), termenii denumesc animate aviforme, desemnând protagoniștii jocului: *cloșcal/cloța*, antagoniștii: *cioara, gaia, uliu/uleul* și victimele: *puișorii*. Aceste denumiri, care, de altfel, intră în structura tuturor celorlalte ludonime, amintesc de o îndeletnicire frecventă a țăranilor români, aceea de a crește păsări și de a avea grijă să nu fie prinse de răpitori.

La nivel lexico-semantic, *cloșca* (din bg. și ucr. *klóčka*, cf. DELR, s.v.) reprezintă „pasărea (mai ales găina) care clocește ouă sau are pui” (DLR, s.v.), având calitatea notorie de a-și apăra odraslele cu orice preț. Această particularitate a cloștii a fost preluată de copii și transferată în joc, astfel că ludonimul *de-a cloșca*⁶, înregistrat în Marginea (pct. 386), inclusiv varianta bănățeană *de-a cloța* (în Secășeni, pct. 29), păstrează numele celui mai important participant, acela care trebuie să îi salveze pe toți ceilalți de adversar. Însemnătatea personajului atrage după sine o chestiune separată în *Chestionarul ALR II*: 4351. *cloșca*, întrebarea indirectă (*În jocul de-a puia-gaia copiii stau în șir. Cum îi ziceți celui dintâi din șir, care apără pe ceilalți să nu fie prinși de gaie?*) atrăgând răspunsuri care se diferențiază în trei arii mari: *cloșcă* (Transilvania, Moldova și Muntenia), *cloță* (Banat și Oltenia), *clocă* (sudul Transilvaniei și nordul Munteniei) (ALR II. s.n. V, h. 1298, ALRM II. s.n. III, h. 1098).

Păsările răpitoare care dau târcoale în gospodăriile oamenilor, inspirând activitățile copilărești, sunt: *gaia, uliul* și *cioara*. Dacă, din punct de vedere ornitologic, cele trei păsări prezintă deosebiri (*gaie* – numele popular al genului *Milvus*, *uliul* – numele popular al genului *Accipiter*, *cioara* – specie din genul *Corvus*), în mentalitatea țăranilor ele reprezintă același lucru: prădătorul zburător. Potrivit DLR, *uliu* (magh. *ölyű*) este un nume generic al „mai multor specii de păsări răpitoare de zi”, atât din familia acvilidelor, cât și din familia falconidelor, din care face parte și șoimul, iar *gaie*⁷ are două semnificații: prima, „pasăre răpitoare din genul șoimilor”, numindu-se și „caie, cailă, uligan, pohoieriu, șorecariu-roșu” (Marian 1883/I, p. 164), și, a doua semnificație, „uliu, erete”. Chiar dacă între cei doi termeni, *uliu* și *gaie*, ar exista o zonă de suprapunere semantică, diferențele se impun la nivel geografic: *gaie* se folosește în mod special în zonele deluroase ori de câmpie, iar *uliu*, în regiunile montane. Preferințele lingvistice pentru denumirea adversarului din joc se observă mai ales în hărțile 1299 (ALR II. s.n. V) și 1099 (ALRM II. s.n. III), unde sunt cartografiate răspunsurile la chestiunea 4358. *gaia* (*În jocul de-a puia-gaia, cum îi ziceți copilului care aleargă să prindă pe unul dintre cei care stau în spatele cloștii?*). Alături de *gaie* și *uliu*, se întâlnesc și termenii: *cioară, cobăț, gaiță, gârvan, hărău, huliu, hultan, hultur, vultan*. Recunoscută mai degrabă ca păgubitoare în agricultura și pomicultură, *cioara* se hrănește și „cu insecte și cu păsări mici” (CADE, s.v.), de aceea este considerată personaj antagonic în acest joc, alăturându-se celorlalte păsări răpitoare, însă nu e exclus ca, în context ludic, denumirea *de-a cioara*⁸ să fie una metaforică, cu aluzie la porecla folosită pentru țigani (Marian 1883/II, pp. 32–36).

⁶ Pentru un alt joc cu aceeași denumire, *de-a cloșca*, a se vedea Mușlea 2019, p. 667.

⁷ Termen cu etimologie discutabilă: fie din lat. *gavia, gaja* ‘cioară’, fie din nsl. *kanja*, fie creație expresivă pe baza onomatopeei *ga* (DLR s.v., Cihac II, s.v., DER, s.v.).

⁸ Pentru un alt joc cu aceleași nume, (*de-a*) *cioara*, a se vedea Marian 2009, p. 160 și Pamfile 1906, p. 327.

Abordarea etno-mitologică a jocului deschide noi posibilități interpretative, astfel că aceste păsări răpitoare (*gaia*, *uliul* și *cioara*) devin reprezentări ale morții, *gaia* fiind considerată chiar „zeiță a morții în ipostază de pasăre de pradă” (Ghinoiu 2013, p. 123), de aici și blestemul *lua-te-ar gaia* sinonim cu *lua-te-ar dracul*. Datorită analogiei amintite, jocul este considerat de către I. Ghinoiu ca fiind „unul cu semnificație funerară, în care apare zeița-pasăre a morții” (*ibidem*, p. 124). În această interpretare, *puii* devin sufletele care urmează a fi luate de moarte, semnificativă în acest sens fiind și ordinea jucătorilor în șir, de la cel mai puternic la cel mai vulnerabil, expus iminenței răpirii: „Vai de puii cei din urma șireagului! Le tremură inima să nu fie prinși, și tocmai ei sunt cei mai slăbuți, căci la înșirare cei mai tari caută să-și ia loc după cloșcă, iar ceilalți rămân în coadă” (Lambrior 1976 [1875], p. 181).

Interesat de rădăcinile mito-ritualice ale jocului *de-a gaia*, I. Evseev consideră că acesta „păstrează amprenta paleomitemului *pasăre-suflet*, iar derularea jocului în sine este o modalitate de comunicare cu instanțe transcendente” (Evseev 1994, p. 170-171).

Al treilea personaj din activitatea copiilor, reflectat în ludonime, este *puiul*, cel pentru care se dă lupta dintre *cloșcă* și *gaie/uliu*. Forma diminutivală *puișorul* (din substantivul *pui* și sufixul *-ișor*), respectiv pluralul *puișorii*, nuanțează fragilitatea celor pe care trebuie să îi apere cloșca de prădători.

Spre deosebire de ludonimele analizate până acum, care păstrează numele actanților în structură, *de-a bălaurele* reprezintă o opțiune atipică. Din punct de vedere lexico-semantic, *balaurul* (în variantă dialectală, *bălaurele*) este un „monstru cu înfățișare fioroasă, având formă de șarpe, acoperit cu solzi verzi sau aurii, cu coadă lungă, mai adesea înaripat, cu unul, șapte, nouă sau douăsprezece capete (încornurate), care cresc la loc, uneori în număr mai mare, când i se taie” (DLR, s.v.; cf. HEM, s.v.). Pornind de la această definiție, ființa fantastică ar fi putut desemna o hiperbolizare a inamicului din joc și de aici s-ar fi conturat o interpretare etno-mitologică interesantă, cu un arhitext cultural bogat, însă sensul acestui ludonim se elucidează în hărțile 1098 și 1099 (ALRM II. s.n. III), unde informatorul din pct. 105 (Dobra, jud. Hunedoara) îl numește pe apărătorul puilor *capul balaurului*, iar pe răpitor, *uliu*. Așadar, ludonimul *de-a bălaurele* este unul metaforic, făcând aluzie la forma creată de copii (*pui*), în urma înlănțuirii lor în spatele primului jucător din rând (*cloșcă/capul balaurului*), la mișcările șirului de copii în alergare și la țipetele din timpul jocului.

Odată cu ludonimele *de-a buțile* și *liocă*, bestiarul ludic se încheie, cele două substantive ieșind din tiparul zoonim. Coroborând explicația dată de informatorul din pct. 250 (Petreștii de Jos, jud. Cluj), și anume „[Butea] o cumpără. Cel care o cumpără întreabă: *ai bute bună?* I se răspunde: *dă tare de sună!*” (ALR II. s.n. V, h. 1297), și răspunsurile la hărțile succedente (*cociș* și *jidov*) (ALR II. s.n. V, h. 1298, h. 1299), considerăm că jocul *de-a buțile*, pe care nu l-am mai întâlnit, este diferit de cel anchetat, presupunând o altă tehnică, alte personaje și alt scenariu. În ceea ce privește termenul *liocă*, variantă regională a substantivului *leucă* (magh. *lőcs*), acesta semnifică „piesa care susține loitra carului sau a căruței, formată dintr-un lemn încovoiat, cu un capăt îmbucut în osie, iar cu celălalt prins în carâmbul de sus” (DLR, s.v.). Prin urmare, nu e exclus ca ludonimul să facă referire la modul în care se prind copiii (*puii*) unii de alții, având în vedere și răspunsurile oferite la chestiunile [4357] *cloșcă (păzitoriul)* și [4358] *gaie (pringătoriul)*. Totuși, e foarte posibil ca informatorul din pct. 574 (Mihăileni, jud. Harghita) să fi confundat jocurile, întrucât, în alte lucrări, *de-a leuca* reprezintă un joc practicat la priveghi, în care „flăcăii și

fetele se bat cu țușca” (Marian 2009, p. 164), ori un dans popular bărbătesc (Varone 1931, p.121), cel mai probabil acesta fiind motivul pentru care termenul a fost exclus de autori din harta interpretativă 1097 (ALRM II. s.n. III).

4.2. Ludonimele formate din substantive compuse sunt *de-a puia-gaia/de-a puia-caia, de-a mama-gaia, de-a cioară-ga*), toate fiind create pe baza substantivelor simple deja discutate, indicând participanții la joc.

De-a puia-gaia, respectiv *de-a puia-caia*, este un ludonim utilizat în Moldova și Republica Moldova, care, în ancheta Hasdeu, a fost înregistrat, potrivit lui I. Mușlea (1972 [1956], p. 415), de peste o sută de ori. În ALR, ocurențele din cele două regiuni istorice formează o arie de 7 puncte, în prezent numele acestui joc fiind aproape necunoscut. La nivel formal, termenul este un compus paratactic, format din două substantive (*pui(e)* și *gaie/caie*), articulate definit și precedate de relatemul *de-a*. Dintre cei doi constituenți, controversat este primul, *puia*, care provine fie din substantivul comun epicen *pui*, articolul definit expletiv *-a* fiind adăugat ca urmare a unei creații ludice ritmate, fie din substantivul feminin *puie*, atestat în TDRG (s.v.), iar ca nume propriu, în Pașca 1936 (p. 305), Constantinescu 1963 (s.v.) și Iordan 1983 (s.v.). Alăturate, cele două lexeme creează un compus antitetetic, fiecare trimițând la câte un personaj diferit al jocului.

În interpretare etno-mitologică, acest *mixtum compositum* din denumirea *puia-gaia* este explicat prin raportare la legătura mistică existentă între sacrificator (*gaia*) și sacrificat (*puii*). În accepțiunea lui I. Evseev, în urma oricărui ritual sacrificial „se stabilește un gen de consubstanțialitate mistică” (1994, p. 174), victima devenind parte integrantă a învingătorului.

(De-a) mama-gaia este format, la fel ca ludonimul precedent, prin compunere paratactică, fiind însoțit sau nu de prepoziția *de-a* și articulat enclitic, cu precizarea că primul constituent din structură poate avea o dublă interpretare. Pe de o parte, *mama* poate desemna apărătorul puilor (interpretare propusă și de Mușlea 1972 [1956], p. 416), situație în care cele două lexeme, *mama* și *gaia*, sunt alăturate prin opoziție, făcând trimitere la cele două personaje care se luptă pentru câștigarea puilor. Pe de altă parte, având în vedere că *mama* este termenul de adresare în mai multe recitative ale copiilor (*Ce faci, mamă?*; *Mamă-gaie, ce faci aici?*) și că acesta intră în compunerea altor denumiri ludice (vezi și *mama-oarba*), după modelul *baba-oarba* și chiar *baba-gaia* (înregistrat în ancheta Hasdeu), s-ar putea considera că acest compus se referă exclusiv la personajul negativ al jocului.

De-a cioară-ga este un ludonim compus din substantivul nearticulat *cioară*, precedat de relatemul *de-a*, și interjecția *ga*, care imită sunetul emis de pasărea prădătoare. Elementul onomatopeic reprezintă o rămășiță din unele scenarii ludice, în care, pentru a instiga adversarul, „puii croncănesc și cârâie spre batjocura cioarei” (Lambrior 1976 [1875], p. 181).

4.3. Ludonimele formate din substantive cu determinant sunt *puii mamii, cloca cu pui* și *de-a lupu-n oi*. *Puii mamii* (235. Voiniceni, jud. Mureș) este o sintagmă compusă din regentul substantival *puii* și atributul substantival genitival (= posesorul) *mamii*, referindu-se la personajul vânat al jocului. *Cloca cu pui* (141. Micăsasa, jud. Sibiu), grup format dintr-un substantiv articulat enclitic (*cloca*) și un atribut de calificare exprimat printr-un substantiv nearticulat (*cu pui*), face trimitere la regula potrivit căreia echipa protectorului (= *cloșca*) este însoțită de coechipieri la începutul

jocului (*cu pui*), urmând ca până la final să rămână fără ei. În ceea ce privește ludonimul *de-a lupu-n oi*, acesta reprezintă denumirea unei alte activități ludice (vezi *infra*, 4.4).

4.4. Ludonimele formate din substantive în structură asociativă⁹, cu sau fără prepoziția *de-a*, sunt: (*de-a*) *cloșca cu puii*, *de-a cloca cu uliul*, *de-a gaia și puii ei*, *de-a mama cu uliul*, *de-a uliul cu cloșca*, *de-a uliul cu găina*, *de-a uliul cu gaia*, *la lupul cu oaia*, *de-a lupii cu oile*, *de-a oaia cu ursul*.

În legătură cu ultimele trei denumiri enumerate, trebuie precizat faptul că acestea se referă la alte jocuri, dintre care unul este sigur, și anume *de-a lupul cu oile*¹⁰. Cel mai probabil, similitudinile dintre jocuri și triada personajelor vânător-apărător-vânat au dus la confuzia activităților ludice în pct. 102 (Feneș, jud. Alba), 353 (Bârsana, jud. Maramureș) și 833 (Petrila, jud. Hunedoara). Denumirea *de-a oaia cu ursul* nu am mai întâlnit-o în alte surse, însă probabilitatea ca informatorul din pct. 64 (Ineu, jud. Arad) să fi confundat jocurile este foarte mare.

În ceea ce privește celelalte ludonime, se pot deosebi două situații: a) structuri asociative prin posesie ((*de-a*) *cloșca cu puii*, *de-a gaia și puii ei*) și b) structuri asociative prin contrast (*de-a cloca cu uliul*, *de-a mama cu uliul*, *de-a uliul cu cloșca*, *de-a uliul cu găina*). În timp ce prima categorie este o asociere tipică, reprezentând jucătorii aceleiași echipe (*cloșca și puii ei*, respectiv *gaia și puii ei*¹¹), a doua se bazează pe opoziție, unind contrariile: protector – răpitor (*de-a cloca cu uliul*, *de-a mama cu uliul*) sau viceversa, răpitor – protector (*de-a uliul cu cloșca*, *de-a uliul cu găina*). În situația din urmă se încadrează și denumirile înregistrate în punctele din afara granițelor țării: *de-a puii și cu arățul* (858. Sveti Petar – Bulgaria), respectiv *de-a hultanul și găștele* (666. Tuzla – Ucraina).

Conjunția contrariilor, în viziunea lui I. Evseev, se explică prin faptul că răpitorul reprezintă principiul masculin, în timp ce apărătorul, pe cel feminin, astfel

⁹ Din cauza sensului fundamental de asociere, interpretarea morfologică a unității relaționale *cu* este controversată în literatura de specialitate, fiind considerată fie prepoziție (LRC 1985, p. 267), fie conjuncție copulativă „cu caracter de asociere” (Vasiliu 1961, p. 81). Având în vedere contextul dialectal și posibilitatea interschimbării termenilor (*de-a cloca cu uliul* vs *de-a uliul cu cloșca*), nu excludem interpretarea conjuncțională a lui *cu*.

¹⁰ În aproximativ aceeași perioadă în care E. Petrovici realizează ancheta în pct. 353 (Bârsana, Maramureș – anul 1930), unde informatorul confundă jocurile și oferă ca răspuns ludonimul *de-a lupii cu oile*, corespondentul din ancheta Mușlea (anul 1932), din aceeași localitate maramureșană, descrie ambele activități ludice, atât *de-a cloșca cu puii* (vezi *supra*, 2.), cât și *de-a lupul cu oile*. Redăm, mai jos, descrierea celui din urmă joc:

„Acest joc îl joacă numai copiii singuri, fără fete. Se adună, astfel, o ceată de copii, 10–20, pe un câmp mare, mai cu seamă pe „imaș” (izlaz). Toți pruncii își aruncă lecreiele (o haină din lână, cu care obișnuiesc să umble maramurășenii), trăistile (un fel de tașcă în care poartă merinde etc.) și clopurile (pălăriile) jos. Doi dintre ei se aleg de lupi: doi de câini și doi de păcurari. Între lupi, câini și păcurari se pune o mejdă (hotar). Hainele aruncate jos de copii figurează de oi. Lupii pândesc la câni și la păcurari și când văd că ei se uită în altă parte, atunci se năpustesc (reped) asupra oilor să le fure. După ce au trecut cu oaia furată dincolo de mejdă unde stau ei, atunci câinii și păcurarii nu mai fug după ei. Când lupii au furat toate oile, păcurarii strigă: «Dă-mi, lupule, oile, / C-am rămas cu pieile!», la care vorbe, lupii aruncă oile furate înapoi” (Mușlea 2019, p. 661–662). Vezi și Pamfile 1906, p. 19.

¹¹ În unele versiuni ale jocului, echipa adversă nu este monomembră, iar gaia poate avea și ea pui (vezi Papahagi 1900, p. 117–118, Lambrior 1976 [1875], p. 181).

confruntarea dintre păsări „relevă un fundament mitic în care pasărea uraniană și solară este pusă în legătură cu găina (cloșca), cu fecunditatea și fertilitatea naturii” (Evseev 1994, p. 173).

5. Concluzii

Din punct de vedere geolingvistic, răspunsurile la chestiunea [4356]. *de-a puia-gaia* din *Atlasul lingvistic român II*, prin centrul nominal al ludonimelor (*gaia*, respectiv *cloșca*), evidențiază o separare lexico-semantică notabilă: în sudul și estul României se pune accent asupra răpitorului în denumirea jocului, după model slav (*koršun* ‘uliu, șorecar’), în timp ce în nord și vest, asupra apărătorului, după model maghiar (*tyúkozás* ‘de-a găina/de-a cloșca’). De asemenea, este remarcabil faptul că informatorii din zona montană preferă termenul *uliu* pentru numirea prădătorului, în timp ce respondenții din zonele mai joase au optat pentru *gaie*. Jocul este cu atât mai interesant pentru cultura românească, cu cât rememorează o activitatea gospodărească, făcând să supraviețuiască termeni de coloratură locală: *clocă*, *cloță*, *uleu*, *hultan*, *puie* și alții, dacă avem în vedere chestiunile adiacente, [4357] *cloșcă* și [4358] *gaie*.

Deși lanțul carpatic este granița pentru desemnarea personajului pozitiv sau negativ în exprimarea ludonimului, finalul jocului îl prezintă drept câștigător pe antagonist, ceea ce ne determină să credem că semnificația etno-mitologică a activității ludice, potrivit căreia pasărea prădătoare reprezintă personificarea morții, rămâne o opțiune interpretativă plauzibilă.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

a) Surse

- Alecsandri 1908 [1852] = V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, cu însemnări de pe edițiile anterioare și manuscrise de Em. Gârleanu, ediție populară, București, Minerva, 1908.
- Alecsandri 1977 = V. Alecsandri, *Opere*, vol. V, București, Minerva, 1977.
- Alecsandri 1979 = V. Alecsandri, *Opere*, vol. VI, București, Minerva, 1979.
- ALR II s.n. V = *Atlasul lingvistic român, serie nouă*, vol. V, sub direcția Acad. Emil Petrovici, redactor principal: Prof. univ. Ioan Pătruț, București, Editura Academiei Române, 1966.
- ALR II, Material inedit = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român*. Partea a II-a. Material inedit, aflat în arhiva Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române.
- ALRM II s.n. III = *Micul atlas lingvistic român*. Partea a II-a (ALRM II), serie nouă, vol. III, sub direcția Acad. Emil Petrovici, redactor principal: Prof. univ. Ioan Pătruț, București, Editura Academiei R.P.R./R.S.R., 1967.
- ALRT II = Muzeul limbii române, *Texte dialectale*, culese de Emil Petrovici, *Suplement la Atlasul lingvistic român II*, Sibiu – Leipzig, 1943.
- CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*, vol. I și II, ediție anastatică îngrijită și prefăcută de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I. O., 2010.
- Chestionarul ALR I = *Chestionarul Atlasului lingvistic român I*, elaborat de Sever Pop, sub conducerea lui Sextil Pușcariu și editat de Doina Grecu, I. Măriei (coord.), Rodica Orza, S. Vlad, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1989.

- Chestionarul ALR II* = *Chestionarul Atlasului lingvistic român II*, elaborat de Emil Petrovici și editat de Doina Grecu, I. Mării (coord.), Rodica Orza, S. Vlad, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1988.
- Chestionarul NALR* = *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român*, întocmit sub conducerea Acad. Emil Petrovici și a Prof. B. Cazacu, în „Fonetică și Dialectologie”, vol. V, 1963, pp. 158–271.
- Cihac II = Alexandru Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Partea a II-a: *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort-sur-le-Main, Ludolphe St.-Goar, 1879.
- Constantinescu 1963 = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I–III, București, Editura Academiei Române, 2012–2022.
- DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I. O., 2007.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Ediție anastatică după *Dicționarul limbii române* (DA) și *Dicționarul limbii române* (DLR), tomurile I–XIX, București, Editura Academiei Române, 2010.
- Ghinoiu 2013 = Ion Ghinoiu, *Mitologie română. Dicționar*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013.
- Hasdeu 2002/I, II = Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Opere*, vol. V. *Folclor literar. Soarele și Luna. Folclor tradițional în versuri. I. Texte; II. Note, comentarii, variante, addenda, indici*, ediție critică, prefată, note, comentarii, variante și indici de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
- HEM = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, vol I–III, ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, București, Editura Minerva, 1972–1976.
- Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Ispirescu 1971 [1885] = Petre Ispirescu, *Opere II*, ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Aristița Avramescu, studiu introductiv de Corneliu Bărbulescu, București, Editura Minerva, 1971.
- Lambrior 1976 [1875] = A. Lambrior, *Studii de lingvistică și folcloristică*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Nuță, Iași, Editura Junimea, 1976.
- Marian 2009 [1892] = S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români. Studiu Etnografic*, ediție îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2009.
- Mușlea 2015 = *Corpusul răspunsurilor la Chestionarele Ion Mușlea. Volumul I. Basarabia și Bucovina. Chestionarele II, IV, VII*, ediție critică de documente etnologice inedite, introducere, note și indici de Ion Cuceu, Maria Cuceu, Cosmina Timocea-Mocanu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015.
- Mușlea 2017 = *Corpusul răspunsurilor la Chestionarele Ion Mușlea. Volumul II: Moldova și Bucovina. Chestionarele II, IV, VII și Șezătoarea*, ediție critică de documente etnologice inedite, introducere, note și indici de Ion Cuceu, Maria Cuceu, Cosmina Timocea-Mocanu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017.

- Mușlea 2019 = *Corpusul răspunsurilor la Chestionarele Ion Mușlea, Volumul III, Transilvania, Maramureș, Sălaj, Satu Mare, Crișana și Banat. Chestionarele II, IV, VII și Șezătoarea*, ediție critică de documente etnologice inedite, introducere, note și indici de Ion Cuceu, Maria Cuceu, Cosmina Timocea-Mocanu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019.
- Mușlea 2022 = *Corpusul răspunsurilor la Chestionarele Ion Mușlea, Volumul. IV, Oltenia. Muntenia, Dobrogea. Chestionarele II, IV, VII și Șezătoarea*, ediție critică de documente etnologice inedite, introducere, note și indici de Ion Cuceu, Maria Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022.
- Mușlea, Bîrlea 2010 = Ion Mușlea, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la Chestionarele B. P. Hasdeu*, cu un cuvânt înainte de Ion Talos, ediția a doua revăzută și întregită de Ioan I. Mușlea, București, Editura Academiei Române, 2010.
- Niculiță-Voronca 1912 = Elena Niculiță-Voronca, *Studii în folclor*, vol. II, Cernăuți, Tipografia „Gutenberg”, 1912.
- Pamfile 1906 = Tudor Pamfile, „Jocuri de copii adunate din satul Țepu” (Jud. Tecuci), în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXVIII. Memoriile secțiunii literare, București, 1906.
- Papahagi 1900 = Pericle Papahagi, „Din literatura poporană a aromânilor”, în *Materialuri folkloristice*, culese și publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor și Învățământului Public, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu, vol. II, București, Tipografia „Corpului Didactic” C Ispasescu & G. Bratanescu, 1900.
- Pașca 1936 = Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, Monitorul oficial și Imprimeriile Statului, 1936.
- Petrovici 1986 = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român II. Introducere*, redactori: Doina Grecu, I. Mării (coord.), Rodica Orza, Cluj-Napoca, 1988.
- Pitiș 1888 = G. I. Pitiș, „Jocuri de petrecere”, în *Revista nouă*, anul I, 1888, nr. 6, p. 231–236.
- Precup 1925 = G. Precup, „Jocuri de copii”, în *Scânteia*, anul II, 1925, nr. 9–10, p. 64–66.
- Stamati 1851 = T. Stamati, *Pepelea sau trădăciuni națiunale*, Iași, 1851.
- Tazlăuanu 1943 = Gh. I. Tazlăuanu, „Jocuri de copii, ghicitori”, în *Comoara neamului*, vol. VII, București, 1943.
- TDO 1967 = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1967.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch (Dicționar român-german)*, ediția a III-a, revăzută și adăugită de Paul Miron și Elsa Lüder, vol. I-III, Cluj-Napoca, Clusium, 2000–2005.
- Teodorescu 1885 = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București, Tipografia Modernă, 1885.
- Varone 1931 = G.T. Niculescu-Varone, *Dicționarul jocurilor românești. Coregrafie populară*, București, Imprimeria Penitenciarului „Văcărești”, 1931.

b) Bibliografie de specialitate

- Brăiloiu 1967 = Constantin Brăiloiu, *Opere. I.*, traducere și prefață de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1967.

- Chițimia 1971 = I. C. Chițimia, „Problematica jocurilor și cântecelor de copii”, în I. C. Chițimia, *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, București, Editura Minerva, 1971, pp. 284–302.
- Cioban 2006 = Florin Cioban, *Folclorul copiilor*, Cluj, Editura Napoca Star, 2006.
- Comișel 1964 = Emilia Comișel, *Folclorul copiilor*, în *Istoria literaturii române. I. Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400–1780)*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 180–190.
- Comișel 1982 = Emilia Comișel, *Folclorul copiilor. Studiu și antologie*, București, Editura Muzicală, 1982.
- Constantinescu 1895 = Dem. Constantinescu, „Elementul dramatic în jocurile copiilor”, în *Revista nouă*, anul VII, 1895, nr. 6, pp. 268–273.
- Evseev 1994 = Ivan Evseev, *Jocurile tradiționale de copii (Rădăcini mitico-rituale)*, Timișoara, Editura Excelsior, 1994.
- LRC 1985 = *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, sub coordonarea Acad. Ion Coteanu, ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.
- Marian 1883/I, II = S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană română*, tomurile I și II, Cernăuți, Tipografia lui R. Eckhardt, 1883.
- Medan 1980 = Virgil Medan, *Folclorul copiilor*, Cluj-Napoca, 1980.
- Mușlea 1972 [1956] = Ion Mușlea, „Problema jocurilor noastre copilărești”, în Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*, II, ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1972, pp. 404–424.
- Nasta 2025 = Lavinia Nasta, „De-a baba-oarba: note (geo- și etno-) lingvistice”, în *Dacoromania*, serie nouă, vol. XXX, 2025, nr. 1, p. 57–67.
- Neagu 1967 = Gh. I. Neagu, „Câteva însemnări pe marginea textelor folosite în jocurile de copii”, în *Studii de folclor și literatură*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 333–399.
- Vasiliu 1961 = Laura Vasiliu, „Părțile de vorbire multiple”, în *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, București, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1961, pp. 79–91.